
JOURNALISM / PUBLICISM

<https://doi.org/10.17721/2522-1272.2023.82.2>

UDC 070:82-9"364"

Journalistic Investigation in Wartime Conditions. Development or Decline?

Mikita Vasilenko

<https://orcid.org/0000-0002-8592-7029>

Doctor of Philol. Sciences,

*Professor, Educational and Scientific Institute of Journalism, Taras Shevchenko National
University of Kyiv*

36/1 Illienka St., Kyiv, 04119, Ukraine

Corresponding author's e-mail address: nik-kim@ukr.net

ABSTRACT

The article is sanctified to the actual and debatable problem of development of journalistic investigation in wartime conditions. The attention is focused on the necessity of accumulation of more empiricists and further scientific researches in this direction.

Main objective of the study. Determination of the main tendencies of development of journalistic investigation in the modern print and internet media and the proposals for optimization of the process.

Methods. The method of content analysis became the basis of empiricists of the scientific article and the source for theoretical references and conclusions. The author used the historical and the comparative method of the study to clarify the main trends of genre development in general and journalistic investigation in particular. The method of generalization became necessary to systematize the facts that already occurred in order to outline subsequently the most possible ways of development of journalistic investigation. The observation method appeared also productive.

The results of the study. Journalistic investigation develops without regard to unfavorable circumstances. The tendencies to opposition to development are so serious, that it should be noted: journalistic investigation in its classic form may cease to exist. It should be borne in mind that any journalistic investigation is a powerful weapon. In our terms of ideological and direct war, it should not be made into manipulations. The theorists are recommended immediately to take into account, to comprehend and to systematize the rich empiric material accumulated in times of active phase of military operations.

KEYWORDS: reporter; investigation; print editions; genre, method.

Журналістське розслідування в умовах воєнного часу. Розвиток чи занепад?

Василенко Микита Кімович, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Навчально-науковий інститут журналістики, д-р філол. н., проф., <https://orcid.org/0000-0002-8592-7029>

Резюме

Стаття присвячена актуальній і дискусійній проблемі розвитку журналістського розслідування в умовах воєнного стану. Акцентується на необхідності накопичення більшої кількості емпірики і подальших наукових досліджень у цьому напрямі.

Мета. Визначення основних тенденцій розвитку журналістського розслідування в сучасних друкованих та інтернет медіа, пропозиції щодо оптимізації процесу.

Методи. Метод контент-аналізу став основою емпірики наукової статті і джерелом для теоретичних посилань, висновків. Автор використав історико-порівняльний метод дослідження для прояснення основних тенденцій жанрового розвитку взагалі і журналістського розслідування зокрема. Методом узагальнення став необхідний для систематизації фактів, що вже мають місце з тим, щоб згодом окреслити найбільш імовірні шляхи розвитку журналістського розслідування. Продуктивним виявився метод спостереження.

Головні результати і висновки. Журналістське розслідування розвивається, попри несприятливі обставини. Тенденції до протистояння розвитку настільки серйозні, що доводиться констатувати: журналістське розслідування у його класичній формі може припинити своє існування. Слід враховувати, що будь-яке журналістське розслідування – потужна зброя. В наших умовах ідеологічної і прямої війни, її в жодному разі не слід перетворювати на маніпуляції. Теоретикам рекомендовано негайно взяти до уваги, осмислити і систематизувати багатий емпіричний матеріал, накопичений за час активної фази бойових дій.

Ключові слова: репортер; розслідування; друковані видання; жанр; метод.

1. Вступ

Цілком очевидно, що заголовок наукової статті звучить полемічно, навіть провокаційно. Хіба може журналістське розслідування бути занедбаним у демократичній країні, яка прагне досягнути цінності європейської цивілізації? А в розвитку власних медіа, в тому числі друкованих і електронних видань, рівняється на флагман світової преси – Сполучені Штати Америки? Автор публікації, спираючись на власний емпіричний досвід видавця (700 тис. примірників, кольорових газет, 16 полос, А-4 у 2021-22 р.р.; газета «Солдат» у 2023 р.), вважає, що подібне явище, хоча і в завуальованому вигляді, спостерігається впродовж останніх кількох років. Правовий режим воєнного стану, що був введений Указом Президента України 24 лютого 2022 року, лише прискорив і посилив цей процес, закріпивши тенденції редакційного та авторського цензурування. Наскільки тенденції до обмеження чи самообмеження діяльності українських журналістів у царині розслідування

будуть поглиблюватися, посилюватися, або, навпаки, зменшуватися, сходити нанівець покаже майбутнє. Все залежить від перебігу активної фази бойових дій, тривалості військового протистояння.

2. Теоретичне підґрунтя

Проблемою розвитку журналістського розслідування в часи воєнних дій займалися теоретики не лише журналістики, а й політологи, кінознавці, літературні критики. Як приклад. Журналістське розслідування стало інформаційним приводом для вторгнення союзного експедиційного корпусу в Ірак [1]. Фоторепортаж послужив основою сценарію всесвітньо відомого фільму Мікеланджело Антоніоні «Збільшення» [2]. Кримінальне розслідування для невеликого регіонального видання згодилося для динамічного сюжету світового бестселера американського репортера і письменника Нормана Мейлера «Із холодними серцем» [3].

В Україні, принаймні до цього часу, таких масштабних творчих чи політичних, журналістських проявів не спостерігаємо. Проте до них слід бути готовими повсякчас, орієнтуючись на світовий цивілізаційний досвід. В теоретичному аспекті, що спирається на досвід журналістської роботи, проблемами розслідування займається К. Василенко, О. Глушко, Р. Радчик. Проблемами методу і методології досліджень переймається С. Даниленко, С. Цимбаленко. Оригінальні ідеї щодо перспектив розвитку української журналістики, розслідування в тому числі, представляє в своїх працях В. Різун. *Метою дослідження* є визначення основних тенденцій розвитку журналістського розслідування в сучасних друкованих та інтернет медіа, прогноз і пропозиції щодо оптимізації процесу.

Завдання дослідження: в оптимальній формі донести до теоретиків і журналістів-практиків можливості і шанси журналістського розслідування на «творче виживання» в екстремальних умовах. В країні, що охоплена війною, у якій постійно скорочується матеріально-технічна база для випуску друкованих видань, а електронні видання, як і паперові, страждають від нестачі професійних кадрів. Творчий підхід має базуватися на екстраполяції на наші реалії досвіду подолання подібних явищ у різних країнах у різний час. Завдання дослідження полягає також в аналізі розробок власне українських учених та журналістів в царині журналістського розслідування.

3. Методи дослідження

Метод контент-аналізу став основою емпірики наукової статті і джерелом для теоретичних посилань, висновків. Автор використав історико-порівняльний метод дослідження для прояснення основних тенденцій жанрового розвитку взагалі і журналістського розслідування зокрема. Методом узагальнення автор скористався лише до певної міри, оскільки справедливо вважає, що емпіричного матеріалу стосовно журналістського розслідування саме в умовах війни, екстремальних обставинах накопичено ще недостатньо. Проте метод узагальнення необхідний для систематизації фактів, що вже мають місце, з тим, щоб згодом окреслити найбільш імовірні шляхи розвитку журналістського розслідування. Продуктивним виявився метод спостереження, особливо у тій його частині, де йдеться про моніторинг видань [4, с. 42-58].

4. Результати і обговорення

Стверджуємо, що в основу журналістського розслідування закладено прадавній, як сама людська цивілізація, інстинкт. Процес відстеження і полювання, азарт здобуття здобичі, що гарантував людському створінню елементарне виживання у протистоянні з дикою природою. Звісно, сучасному репортеру, інтерв'юєру, аналітику, виховано в умовах інтернет-цивілізації, важко досягнути рядки вірша невідомого автора, що приводиться в

одному із списків (варіантів запису – М.В.) елліністичної поезії: «В тобі також сидить людоджер. Твоя пам'ять береже, хоча ти волієш того не знати: череп, обвуглений кістяк на вогні і дірявий череп, який катає собака». Асоціація парадоксальна, проте це – безперечний факт, сформований в образній формі. Детальніше про роль інстинкту – в творах А. Бергсона. Б. Кроче, З. Фрейда. В українській науковій літературі вдалою інтерпретацією ідей великих мислителів вважаємо праці Л. Левчук, Д. Кучерука, В. Панченко.

Абстрагуючись від естетико-етичного пояснення суті походження інстинкту переслідування і повертаючись до сьогодення, зазначимо, що попри численні спроби досі не маємо однозначної думки щодо журналістського розслідування. Характерний приклад подібного підходу – дефініція О. Глушка, що є доволі інформативною, детальною. Проте, на наш погляд, часом методологічно неточною: «Журналістське розслідування – жанр аналітичної публіцистики, мета якого виявити потаємні пружини гострих суспільних (економічних, політичних, соціальних, моральних, екологічних) проблем, справжні причини яких старанно приховуються від широкої громадськості владними, політичними та іншими впливовими колами. ... За формою реалізації авторського задуму журналістське розслідування – складний, синтетичний жанр» [5, с. 62-63].

Річ у тому, що журналістське розслідування апіорі не може бути жанром, оскільки за своєю природою є поліжанровим утворенням. Включаючи в себе аналітичну статтю, репортаж, інтерв'ю. Про це, до слова, пише О. Глушко, заперечуючи власне визначення розслідування як жанру. Слід додати, що оскільки останнім часом ілюстративна частина виступає ледве не найбільш значущою доказовою базою, то можемо із впевненістю констатувати, що в сучасному журналістському розслідуванні, особливо в електронних виданнях, з'явилися компоненти, складники інформаційного повідомлення, що значно розширюють можливості самого розслідування, формуючи громадську думку і впливаючи на емоційний стан читачів.

Пропонуємо такий варіант дефініції: «Журналістське розслідування – метод журналістської діяльності, що передбачає оперативний пошук та оприлюднення особливо важливої для суспільства інформації. Особливістю цього методу є симбіотичний характер подачі матеріалу із використанням всіх, без винятку, груп жанрів; поєднання тексту і значної кількості світлин, візуального ряду, що засвідчує правдивість, оперативність, достовірність журналістського матеріалу».

Специфіка журналістського розслідування в добу військового протистояння полягає в сукупності багатьох об'єктивних та суб'єктивних факторів. Серед головних: війна, правовий режим воєнного стану і все, що із цим пов'язано: брак коштів на видання паперової продукції; катастрофічне зменшення кількості і можливостей друкарень, редакцій, що продукували газети і журнали, де розміщалися матеріали журналістського розслідування. Безперечно, фізично скоротилася кількість журналістів-професіоналів, які спеціалізувалися на журналістському розслідуванні. Так само надовго зменшився обсяг фінансування електронних видань, які давали можливість проводити журналістські розслідування у великих масштабах, із значною кількістю ілюстративного матеріалу.

До головних суб'єктивних чинників обмеження можливостей проведення журналістського розслідування в Україні слід віднести, насамперед, внутрішню цензуру і банальний страх перед непрогнозованими наслідками публікацій-розслідувань у багатотиражних ЗМК. Журналістів тепер можуть відстежувати не лише «герої» розслідування, але і психопатично налаштовані особистості, які вважають, що розслідування зловживань «не на часі». Аналізуючи це порівняно нове для української журналістики явище: різке, кардинальне збільшення фізичного і морального тиску на репортерів, варто звернутися до світового досвіду, праць відомих філософів і соціологів.

Французький філософ Жан Бодрійяр в книзі «Америка» довів, що ми живемо у світі «симулякрів», копій без оригіналу, що їх люди згодні приймати за оригінали і гонити за

якими робити метою свого життя. Просто тому, що так роблять усі [6]. Новозеландський філософ і соціолог Джеймс Флінн у дослідженні «Значення IQ для американців...» висловив такі думки: «Перемога візуального сприйняття означає, що менше людей читає довгі романи або книги з історії. Люди живуть у бульбашці з сьогодення, що робить їх більш уразливими до дії інформації, що подається ззовні, – у них просто немає нічого “свого”, нічого, що вони могли б протиставити тому, що їм говорять. Поліпшення аналітичних здібностей більше не робить вас кращим громадянином» [7]. Екстраполюючи думки двох учених на журналістську діяльність, пов’язану із розслідуванням, констатуємо, що із українським суспільством не можуть не відбуватися процеси, що вже набули розголосу серед науковців Старого і Нового світу. Апатія, моральна байдужість певної частини населення; світ симулякрів, що підмінив реальність. Зрештою, небажання прислухатися до аналітики в найбільш «жорсткому» її варіанті – розслідуванні. Ці факти слід пам’ятати при підготовці журналістських матеріалів. Як і потужний чинник морально-патріотичного піднесення, викликаний війною. Враховуючи при цьому, що емоції теж заважають розважливому сприйняттю інформації, але із цією реальністю треба рахуватися.

Автор не зустрічав у спеціальній літературі тверджень на кшталт того, що екстремальні умови сприяють розвитку окремих жанрів. З точністю до навпаки: із перерахованих вище негативних впливів слід також врахувати небажання адміністративних організацій чи громадсько-політичних об’єднань реагувати на журналістські матеріали. Законодавчий акт, що регламентував обов’язкову відповідь на скаргу в газеті протягом трьох діб, лист – протягом десяти діб, став надбанням історії. Нині результати журналістського розслідування зовсім не обов’язково стають приводом для розслідування адміністративного, юридичного. Частіше за все і це є абсолютною новацією нашого часу: матеріали журналістського розслідування є предметом жвавого обговорення, дискусії в соціальних мережах. Позитивним моментом цього явища є те, що результат все таки маємо. Негатив полягає в тому, що дискусія сама по собі не є професійною «аналітикою на аналітику», представляючи нервовий діалог із невмотивованими тезами та антитезами, обсценною лексикою. Часто, передбачаючи абсолютно негативний результат обговорення в соціальних мережах, редакції друкованих, частіше – електронних видань, отримавши певну кількість відгуків, розміщують наступну частину журналістського розслідування, присвяченого цій самій темі. Коли журналістське розслідування має глобальний характер, його результати здатні спричинити громадське обурення, висновки робить керівництво країни. У вигляді заяв, виступів керівників держави, риторів тощо.

Найяскравіший приклад: скандал щодо закупівель Міністерством оборони продуктів для війська, коли редакція «Дзеркала тижня» розмістила в електронній версії статтю Ю. Ніколова «Тилові пацюки Міноборони під час війни “пиляють” на харчах для ЗСУ більше, ніж за мирного життя» [8]. Журналістське розслідування не лише викликало серйозний суспільний резонанс, але фактично відкрило дорогу для публікації серії подібних матеріалів в інших електронних медіа. Акцентуючи увагу на словосполученні «електронні версії, електронні медіа», підкреслюємо той факт, що саме ця форма подачі журналістського розслідування була обрана не випадково. Цілком імовірно, що керівництво редакції, в даному випадку «Дзеркала тижня», розуміло, що період підготовки матеріалу до виходу в паперовому варіанті не лише відстрочить очікуваний ефект від публікації, а й може закреслити сам факт виходу в світ журналістського розслідування. Зрозуміло, що витік інформації на етапі підготовки газети, журналу до виходу у світ значно триваліший, ніж процес підготовки електронної версії. Вся ситуація загострюється, максимально драматизується в умовах правового режиму воєнного стану. Зокрема, першим, хто відреагував на нищівну критику, був один із силових міністрів, який звинуватив журналістів у недбальстві і запропонував перевірити саме їх: «Міністр оборони Олексій Резніков назвав останній медійний скандал довкола начебто завищених цін на харчування для військових

“штучною інформаційною атакою під вигаданим приводом”... Крім того, він заявив, що передача таких документів журналістам є службовим злочином [9]. Таким чином, сучасне журналістське розслідування де-факто складається з кількох етапів, що раніше просто не могло існувати через природу розвитку інформаційної цивілізації. Перший етап – підготовка і вихід у світ матеріалу. Другий етап – реакція масової свідомості у вигляді відгуків у соціальних мережах. Третій і четвертий етапи – зважені міркування, роздуми політичних і економічних оглядачів. Огляди журналістів, які спеціалізуються на цій проблематиці з метою запобігання подібних явищ в майбутньому.

Все частіше продовжує дискусію і сам автор оригінального матеріалу. Що і зробив Ю. Ніколов у додатковому журналістському розслідуванні, вже про реакцію міністра оборони на журналістське розслідування.

Цей випадок досить виразно характеризує прийоми і методи, до яких здатні вдатися державні чиновники, підміняючи зважену відповідь на критику відвертими погрозами.

Екстремальні умови максимально звужують діапазон розслідування, оскільки будь-яку обставину, що має значення для журналістського розслідування, можна оголосити «державною таємницею». Тим більше, що війна в Україні де-юре не оголошена, а норми правового режиму воєнного стану не перевірені юридичною практикою, часом мають двозначні трактування. Єдиний можливий вихід із ситуації: підвищення якості журналістської діяльності на час розслідування паралельно із скороченням часу на збирання і перевірку фактичного матеріалу.

Складним, недостатньо дослідженим через брак емпірики залишається питання про стилістичні зміни в текстових матеріалах. Коли воєнний репортаж традиційно тяжіє до ще більшої спрощеності в побудові речень, лапідарності, зменшення метафоричного ряду і збільшення кількості емоційних епітетів, то журналістське розслідування за своєю природою на подібні кардинальні зміни переорієнтуватися не може. Скориставшись методом моніторингу, автор цієї статті провів індивідуальні бліц-інтерв'ю, опитування відомих журналістів, які спеціалізуються на розслідуваннях. Автор припускає, що спрацьовує індивідуальний фактор творчості. Стиль пошуку і стиль викладу не змінюється під впливом обставин. Навіть незначне скорочення власних матеріалів фахові спеціалісти не дозволяють робити іншим працівникам редакції. Перефразовуючи Геракліта: «Характер людини – його доля», можемо із впевненістю констатувати, що стиль журналіста – його творча доля, а її змінити на потреби часу вкрай важко.

Коли йдеться про журналістське розслідування, сучасні методи передачі інформації в текстовій журналістиці, дозволяють провести аналогію із репортажною подачею на телебаченні. На думку теоретика журналістської творчості В. Гоян: «Коментований телевізійний репортаж – повідомлення з елементами аналітики, містить інформацію про подію та поглиблений аналіз явища або тенденції, що повсякчас використовується в аналітичних, інформаційно-аналітичних ... телепрограмах. Інсценований репортаж найчастіше можна зустріти в аналітичній тележурналістиці, коли автори намагаються повернутися до події, що вже відбулася, щоб зрозуміти логіку явищ, логіку героїв завдяки інсценуванню дійсності» [10, с. 119].

Тобто, проводячи аналогію із аудіовізуальним матеріалом, в текстовому варіанті ми констатуємо, що за прийомами і методами розслідування приблизно схожі. Досить часто зустрічаємо у В. Гоян твердження, що: «репортаж – повідомлення з елементами аналітики». Також у дослідниці є згадка про те, як «автори намагаються повернутися до події» [10, с. 119-120]. Безперечно, при поглибленому лінгвостилістичному аналізі можна зустріти й інші схожості, але тенденція до зближення різних форм подачі інформації, що ними користуються як «текстовики», так і «телевізійники» разюча. Зрештою всі зусилля журналістів у жанрі розслідування зводяться до прагнення максимально розкрити тему,

донести її до широкого загалу, до того, щоб державні установи зробили необхідні висновки із публікації, телепередачі тощо.

Трансформація, зміни в подачі матеріалу в пресовій журналістиці не так впадають в око, як в електронних виданнях чи тележурналістиці, проте вони не менш кардинальні. Насамперед, розважливий стиль із складнопідрядними, складносурядними реченнями вже на початку розслідування змінився репортажною формою подачі інформації. Відбувається цей процес не лише у зв'язку із необхідністю економити час читача вже на початку складної аналітики, якою є, по суті, журналістське розслідування. Репортажний початок працює на підсвідомість, наслідуючи еклектику і мозаїчність соціальних мереж, умовних «тік-токів», любительських телеграм-каналів тощо. Мета останніх – прикувати глядацьку увагу вже із перших миттєвостей спілкування із респондентом. Аналогом подібного прийому в пресовій журналістиці може бути лише репортаж, початок репортажного твору.

Як в телевізійному варіанті, так і пресовому, в журналістському розслідуванні все частіше використовується інтерв'ю. Причому в текстовому матеріалі воно має переважно діалогічний характер, знову наслідуючи телевізійну практику. Цього раніше не спостерігалось; інтерв'ю в репортажі використовувалося, як правило, із суто прагматичною метою. Воно мало динамізувати розповідь у першій частині матеріалу; додати емоцій, підсилити ефект присутності читача на місці події. Нині журналістське розслідування потребує більш зважену кількість доказів у системі своїх посилань на той чи інший факт. Серед останніх – свідчення очевидця пригоди, події. Коли ж в діалозі беруть участь люди компетентні, відомі, поважні, це підсилює доказову базу, працюючи на кінцевий результат розслідування.

Існує ймовірність того, що вітчизняні журналісти в пошуках новітніх прийомів і методів розслідування свідомо чи несвідомо вдадуться до прийомів нової журналістики Тома Вулфа. Тобто, домінування домислу над вимислом. Автор цього дослідження, спираючись на видавничий досвід, в тому числі, екстремальної журналістики, змушений категорично констатувати, що нині стиль викладу Тома Вулфа абсолютно неприйнятний. Прагнення видати бажане за реальність завжди присутнє в підсвідомості, це природний стан людської психіки. Проте, коли в умовах воєнного стану реальність підмінюється вигаданими фактами, навіть із «найблагороднішою», на думку журналіста, метою, це може призвести до катастрофічних наслідків. Особливо враховуючи складні соціально-політичні умови, психологічну атмосферу в суспільстві.

Журналістика розслідувань може, як зазначено вище, існувати в різних інваріантах. Проте кожного разу надзвичайно важко визначити характер конкретного матеріалу. Вище було доведено, що розслідувальна журналістика – не жанр. Також не можна класифікувати матеріали, написані методом журналістського розслідування за тематикою. Як приклад, матеріал про закупівлю харчів МО України за завищеними цінами. Цей матеріал – про корупцію? Про моральну відповідальність? Про необхідність посилення міри покарання за економічні злочини в умовах війни? Зрештою, можливо, це – кон'юктурний матеріал, кінцевою метою є спроба зняти із посади високопоставленого чиновника силового блоку? Політична, моральна, економічна тематика? Постає питання класифікації методу. На нашу думку, сучасна журналістика розслідування так само поліфонічна, як і багатожанрова. В одному матеріалі зустрічаємо переплетіння різноманітних проблем, що безпосередньо стосуються актуальних проблем буття.

Votum separatum. Особлива думка автора, котрий спробував запровадити в систему жанрів поняття історичного, а згодом і фантастичного репортажу (репортажу-передбачення). Одразу зазначимо, що реальність репортажу-передбачення була доведена емпірикою, коли цілі видання були вирішені в цьому жанрі [11]. Так само трапилося із історичним репортажем [12].

Спробуємо екстраполювати саму ідею жанрового різноманіття на метод журналістського розслідування. Автор стверджує, що історичне розслідування, однією із форм якої є телевізійна постановка-реконструкція, вже широко використовується в ефірі. Автор також схильний вважати журналістським розслідуванням в царині всесвітньої історії матеріали, що вийшли друком протягом 2021-2023 рр. Йдеться про газету «Солдат» [13] та газету «Газета киян» [14]. Історичні розслідування були присвячені перипетіям боротьби турецьких добровольців проти Британської імперії під проводом Мустафи Кемаля та взяттю Києва татаро-монголами. Чи є ці твори белетристичними новелами? Однозначно – ні, бо в художній прозі не можуть домінувати документальні матеріали, посилання на історичні джерела. Чи присутній тут метод розслідування? Однозначно – так. В першому випадку автор дослідив і переконливо довів, що, по аналогії із сьогодишніми реаліями нашої боротьби, турецьким солдатам у протистоянні з озброєними іноземцями допоміг вистояти моральний фактор: патріотизм і відданість національним інтересам. В іншому випадку історичне розслідування, розміщене на шпальтах газети, дозволяє проаналізувати причини трагічного падіння Києва в ранньому середньовіччі. Можемо із впевненістю констатувати, що в обох випадках було використано історико-порівняльний метод дослідження.

Що стосується журналістського-розслідування у формі передбачення, то маємо таку значну кількість прикладів із художньої літератури, починаючи з Оруела «1992», що можна не сумніватися: поява в українській журналістиці журналістського розслідування у белетризованій формі передбачення лише справа часу. Також цілком очевидно, що подібні публікації стануть актуальною відповіддю на суспільний запит, який зводиться до короткого питання: «Коли закінчиться війна?»

В часи особливого стану змінився і обсяг подачі журналістського розслідування. Коли раніше цей матеріал був, як правило, більший за аналітичну статтю і займав мінімум 15 тис. знаків на полосі формату А-3 (йдеться про кілька подач в кількох номерах – М.В.), то нині ця практика поступово сходить нанівець. Все зводиться до буденної свідомості: редактор просто не переконаний в завтрашньому дні. Чи вціліє редакція, чи не зруйнують друкарню...? Тому зацікавлений подати важливий матеріал якомога швидше, навіть за умови скорочення і, відповідно, послаблення доказової бази, емоційного сприймання тексту тощо. Також у пресовій журналістиці враховується той факт, що неймовірно зросли витрати на логістику друкованого видання, ціни на електроенергію, оплата зберігання вже виготовленої продукції тощо. Це не рахуючи вже звичного для вітчизняних журналістів фактору відключення світла, відсутності можливості скористатися мобільним зв'язком.

5. Висновки

Головний висновок, що його можна зробити з аналізу ситуації, є той безперечний факт, що журналістське розслідування розвивається як метод, попри несприятливі обставини. Однак тенденції до мікшування самого процесу розвитку настільки явні, буквально зримі, що доводиться констатувати: в будь-який момент саме журналістське розслідування у його класичній формі подачі текстового матеріалу в друкованих чи інтернет-виданнях може припинити своє існування. Або, що звучатиме толерантніше, призупинити. Закони творчості невблаганні, будь-яке перешкодження розвитку певного напрямку в журналістиці веде до фактичного колапсу. Приклад: зникнення з української журналістики жанру репортажу, який підміняється квазі жанром, квазі репортажем. Автор статті неодноразово піднімав у наукових публікаціях цю проблему, намагався відродити жанр у «Студентській газеті», журналі «Еко», газеті «Солдат» – зусилля були марними, оскільки бракує не тільки репортерів, а й аудиторії, яка розуміє призначення і роль репортажу як жанру. Так само із методом журналістського розслідування. За умови несприятливих

політичної і військової обстановки, цілком імовірного запровадження жорсткішого воєнного стану, а отже, військової цензури, метод журналістського розслідування де-факто перестане існувати. Сподіваємося, такого не трапиться, хоча спроби запровадження воєнного стану в країні вже були за президентства П.Порошенка [15]. Головне, слід враховувати, що будь-яке журналістське розслідування: потужна зброя. В наших умовах ідеологічної війни її ні в якому випадку не слід перетворювати на маніпуляційний вплив, бо: «Маніпуляційний вплив є неконтрольований, пасивний, неусвідомлений, стихійний, прихований для адресату процес впливу на нього, який відбувається поза його волею та бажанням» [16, с. 81].

Виходячи із нинішніх реалій, констатуємо, що головним чинником, що перешкоджає розвитку методу журналістського розслідування є різке зменшення кількості редакцій, що раніше спеціалізувалися саме на журналістському розслідуванні. Також певна частина професіоналів пішла в ЗСУ, виїхала із країни тощо. Час підготовки до написання матеріалів, їх обсяг зменшився до мінімуму. Враховуючи це, рекомендуємо практикам енергійніше користуватися жанровою палітрою, особливо елементами репортажу та інтерв'ю. Також вважаємо за потрібне наголосити на явному збільшенні візуалізації фактажу, тож працювати в цьому напрямі слід разом із бійд-редакціями і телевізійними групами. Текстовий матеріал, підтверджений великою кількістю світлин або телерепортажем спрацює значно ефективніше, ніж просто класичне розслідування в друкованому виданні. Теоретикам рекомендовано негайно взяти до уваги, осмислити і систематизувати багатий емпіричний матеріал, накопичений за час активної фази бойових дій.

References

1. Wikipedia (2023), "The war in the Persian Gulf", available at: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%92%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B0_%D0%B2_%D0%9F%D0%B5%D1%80%D1%81%D1%8C%D0%BA%D1%96%D0%B9_%D0%B7%D0%B0%D1%82%D0%BE%D1%86%D1%96 (accessed: 08.03.2023).
2. Wikipedia (2023), "Blowup", available at: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A4%D0%BE%D1%82%D0%BE%D0%B7%D0%B1%D1%96%D0%BB%D1%8C%D1%88%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F> (accessed: 16.03.2023).
3. Wikiwand (2023), "New journalism", available at: https://www.wikiwand.com/uk/%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%B0_%D0%B6%D1%83%D1%80%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%96%D1%81%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B0 (accessed: 14.03.2023).
4. Rizun, V.V. & Skotnykova, T.V. (2008), *Methods of Scientific Researches in Journalism Studies: A Textbook*, Presa Ukrainy, Kyiv, 144 p.
5. Hlushko, O.K. (2008), *Journalistic Investigation: History, Theory, Practice: A Textbook*, Aristey, Kyiv, 144 p.
6. Wikipedia (2023), "Jean Baudrillard", available at: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%96%D0%B0%D0%BD_%D0%91%D0%BE%D0%B4%D1%80%D1%96%D1%8F%D1%80 (accessed: 12.03.2023).
7. Flynn, J.R. (1984), "The mean IQ of Americans: Massive gains 1932 to 1978", *Psychological Bulletin*, vol. 95(1), pp. 29-51, available at: <https://psycnet.apa.org/buy/1984-11828-001> (accessed: 16.03.2023).
8. Nikolov, Yu. (2023), "“Pogs” of Ministry of Defense in the war-time “distribute” on foods for Armed Forces more than at peaceful life”, *ZN.UA*, available at: <https://zn.ua/ukr/economic-security/tilovi-patsjuki-minoboroni-pid-chas-vijni-piljajut-na-kharchakh-dlja-zsu-bilshe-nizh-za-mirnoho-zhittja.html> (accessed: 10.03.2023).

9. BBC (2023), “Scandal in the Ministry of Defense with food. Reznikov explained about the eggs for UAH 17 apiece”, available at: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-64375815> (accessed: 10.03.2023).

10. Hoyan, V.V. (2011), *Journalistic Creativity on Television: a Monograph*, Vydavnycho-poligrafichnyi tsentr “Kyivskyi universytet”, Kyiv, 319 p.

11. Vasilenko, M.K. (2001), “Fantastic reporting-warning as a form of influence on mass consciousness: innovations of genre”, *Ukrainske Zhurnalistykoznavstvo [Ukrainian Journalistic Studies]*, vol. 2, pp. 41-43.

12. Vasilenko, M.K. (2001), “Historical reporting: paradoxes of genre, method of preparation and writing”, *Naukovi Zapysky Instytutu Zhurnalistyky [Scientific Notes of Institute of Journalism]*, vol. 3, pp. 90-92.

13. Vasilenko, M.K. (2023), “Fight of Mustafa Kemal”, *Gazeta Soldat [Newspaper Soldat]*, available at: <https://t.me/gazetasoldat> (accessed: 12.03.2023).

14. Vasilenko, M.K. (2021), “Battle for Kyiv”, *Hazeta Kyian [Newspaper of Kyivans]*.

15. Ukrinform (2018), “Poroshenko signed a decree about the martial law of Ukraine”, available at: <https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/2587817-poroshenko-pidpisav-ukaz-pro-voennij-stan-v-ukraini.html> (accessed: 12.03.2023).

16. Rizun, V.V (2003), *Masses: Texts of Lectures*, Vydavnycho-poligrafichnyi tsentr “Kyivskyi universytet”, Kyiv, 118 p.

Submitted 20.03.2023

Список літератури

1. Війна в Перській затоці. Матеріал з Вікіпедії. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%92%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B0_%D0%B2_%D0%9F%D0%B5%D1%80%D1%81%D1%8C%D0%BA%D1%96%D0%B9_%D0%B7%D0%B0%D1%82%D0%BE%D1%86%D1%96 (дата доступу 8.03.2023).

2. «Фотозбільшення» (англ. Blowup) – кінофільм Мікеланджело Антоніоні. Матеріал з Вікіпедії. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A4%D0%BE%D1%82%D0%BE%D0%B7%D0%B1%D1%96%D0%BB%D1%8C%D1%88%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F> (дата доступу 16.03.2023).

3. Нова журналістика. // Wikiwand. URL: https://www.wikiwand.com/uk/%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%B0_%D0%B6%D1%83%D1%80%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%96%D1%81%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B0 (дата доступу 14.03.2023).

4. Різун В.В., Скотникова Т.В. Методи наукових досліджень в журналістичнознавстві: Навчальний посібник. 2-е вид., перероб. і доп. Київ : Преса України, 2008. 144 с.

5. Глушко О.К. Журналістське розслідування: історія, теорія, практика. Навчальний посібник. 2-е вид., перероб. і доп. Київ : Арістей, 2008. 144 с.

6. Жан Бордіяр. Матеріал з Вікіпедії. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%96%D0%B0%D0%BD_%D0%91%D0%BE%D0%B4%D1%80%D1%96%D1%8F%D1%80. (дата доступу 12.03.2023).

7. Flynn, James R. The mean IQ of Americans: Massive gains 1932 to 1978. // *Psychological Bulletin*, Vol 95(1), Jan 1984, 29-51. URL: <https://psycnet.apa.org/buy/1984-11828-001>. (дата доступу 16.03.2023).

8. Ніколов Ю. Тилові пацюки Міноборони під час війни «пиляють» на харчах для ЗСУ більше, ніж за мирного життя // *Дзеркало тижня*. 21.01.20223. URL: <https://zn.ua/ukr/economic-security/tilovi-patsjuki-minoboroni-pid-chas-vijni-piljajut-na-kharchakh-dlja-zsu-bilshe-nizh-za-mirnogo-zhittja.html> (дата доступу 10.03.2023).

9. Скандал в Міноборони з харчуванням. Резніков роз'яснив про яйця по 17 грн за штуку // BBC. 23 січня 2023. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-64375815> (дата доступу 10.03.2023).
10. Гоян В. В. Журналістська творчість на телебаченні: монографія. Київ : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2011. 319 с.
11. Василенко М. К. Фантастичний репортаж-застереження як форма впливу на масову свідомість: новації жанру // Українське журналістичознавство. 2001. Вип. 2. С. 41–43.
12. Василенко М. К. Історичний репортаж: парадокси жанру, методика підготовки і написання // Наукові записки Інституту журналістики. 2001. Т. 3. С. 90-92.
13. Василенко М. К. Бій Мустафи Кемаля. Солдат. URL: <https://t.me/gazetasoldat> (дата доступу 12.03.2023)
14. Василенко М. К. Битва за Київ. Газета киян, жовтень, 2021 р.
15. Порошенко підписав указ про воєнний стан в Україні // Укрінформ. 26.11.2018. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/2587817-porosenko-pidpisav-ukaz-pro-voennij-stan-v-ukraini.html> (дата доступу 12.03.2023)
16. Різун В.В. Маси: тексти лекцій. Київ : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2003. 118 с.

Надійшла до редакції 20.03.2023